

מובא בברייתא שעבד כנעני יוצא בשן ועין, כלומר, במידה ואדונו סימא את עינו או שבר את שינו אזי הוא יוצא לחופשי. וכן בשאר ראשי אברים. הגמרא מבררת מהיכן נלמדים שאר ראשי אברים, שהרי שן ועין כתובים בפרשה, וזה לשון הגמרא (שם כד.):

תנא: יוצא בשן ועין וראשי אברים שאינן חוזרים. בשלמא שן ועין כתיבי, אלא ראשי אברים מנלן? דומיא דשן ועין, מה שן ועין מומין שבגלוי ואינן חוזרין, אף כל מומין שבגלוי ואינן חוזרין.

כלומר, סימא את עינו ושבר את שינו, אלו מומים שנראים והם בלתי הפיכים, ואינם חוזרים להיות כבראשונה. וזהו בנין אב, ששאר האברים הנראים ובלתי הפיכים משחרירם עבד כנעני. ע"כ יש ללמוד שכל המומים הנראים ובלתי הפיכים משחררים את העבד הכנעני. אך הגמרא שלוש ארבע באופן דרשת הלימוד (שם):

- א. ואימא: ניהו שן ועין **כשני כתובים הבאים כאחד, וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין!** צריכא, דאי כתב רחמנא שן, הוה אמינא אפילו שן דחלב, כתב רחמנא עין. ואי כתב רחמנא עין, ה"א מה עין שנברא עמו, אף כל שנברא עמו, אבל שן לא, צריכא.
- ב. ואימא: כי יכה - כלל שן ועין - פרט, **כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט**, שן ועין אין, מידי אחרינא לא!
- ג. לחפשי ישלחנו - חזר וכלל, **כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט**, מה הפרט מפורש מום שבגלוי ואינן חוזרים, אף כל מומין שבגלוי ואינן חוזרין. אי מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ובטל ממלאכתו ואינו חוזר, אף כל מומין שבגלוי ואינו חוזר ובטל ממלאכתו? אלמה תניא: תלש בזקנו ודילדל בו עצם - עבד יוצא בהם לחירות!
- ד. לחפשי ישלחנו **ריבויא** הוא. ואי ריבויא הוא, אפי' הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור נמי! אלמה תניא: הכהו על ידו וצמתה, וסופה לחזור - אין עבד יוצא בה לחירות! א"כ, שן ועין מאי אהני ליה.

הגמרא דוחה את כל נסיונות הדרשות האחרות, ומגיעה למסקנה ששן ועין מלמדות על שאר האברים. ע"כ יש לשאול מדוע דווקא שן ועין הובאו בפסוקי התורה ולא שאר האברים?!

הראשונים (תוס', תוס' ר"ד ורא"ש ועוד) עסקו בשאלה, מדוע התנא של המשנה לא ציין את שחרור העבד בשן ועין ובראשי אברים? עוד יש להקשות מדוע דרך לימוד דווקא בבנין אב? שהרי הובאו מספר הצעות ללימוד אחר?

שורשי עבד הכנעני מסתתרים ב"אבי כנען", כלומר, חם היה אביו של כנען. התורה מספרת על מעשהו הרע של חם שראה ערוות נח אביו, וביאור חז"ל שסירסו ומנע מנח להביא בן רביעי. מפני שלא היה לו אמון באדם ובעולם, ע"כ נענשו צאצאיו להיות עבדים המשמשים וגבירים את כוחות החיים הטובים, וכך מובא במדרש (ב"ר לו,ה):

"**וירא חם אבי כנען.. ויגד**.. אמר להון ואגיד להון, אמר להון אדם הראשון ב' בנים היו לו, ועמד א' מהן והרג את חבירו, וזה יש לו ג', והוא מבקש לעשותו ד', אמר להון ואגיד להון, א"ר יעקב בר זבדי מה טעם עבד יוצא בשן ועין, מהכא "**וירא**" ויגד".

כלומר, הפגם של חם אבי כנען היה בכך שראה את ערוות אביו, וכן הגיד בפה לאחיו, כך גם המום שיוציא את צאצאיו מעבדות יהיה השן שבפה, והעין הרואה. ומבאר השם משמואל בשם אביו את הסוד בדברים (פרשת נח):

ופירש כ"ק אבי אדומו"ר זצלה"ה כי ענין שעבוד אינו שייך אלא לחומר כמו בהמה המשועבדת לאדם אבל רוחני אינו ראוי להשתעבד, **והנה חוש הראות והדיבור הם הכוחות היותר רוחניים שבאדם**, וע"כ איש שיש בו כוחות רוחניים אלו אינו ראוי להשתעבד, **רק באשר פגם בחושים אלו ע"י וירא ויגד ע"כ נתקלקל להשתעבד, אך כאשר הפיל שנו או סימא את עינו נתמרק החטא ושוב אין ראוי לו השעבוד**, ודפ"ח.

כלומר, הפגם היה בשן שבפה ובעין, כך גם התיקון בשן שבפה ובעין. הראייה והדיבור הם כוחות רוחניים עליונים, וכשחם אבי כנען הוריד אותם למקום חומרי, יש חובה להעלות אותם כלפיי מעלה- ולהכניס אותם לעבדות תחת אור רוחני גדול. אך ברגע שהם נפגמים, אזי גם הכוחות הרוחניים שם נחלשים וע"כ אין טעם להחזיקו בעבדות, ולכן משחררים את העבד הכנעני. מוסיף השם משמואל שגם נתמרק החטא, ולכן אין טעם להחזיקו בעבדות. אמנם מצטרף לזה שמי שפגם בו זה האדון שלא שמר ולא הבין את הסוד העמוק שטמון בעינו ושינו של עבדו.

הרב קוק בעולת ראה מבאר את סוד בנין אב כך:

האורות **המקוריים**, ההולכים וזורמים בקדושתם, להביא הארות **חדשות**, להרבות מקורי חיים חדשים ונהדרים בעולם, לחדש בהם ועל ידם את חיי **הנשמות בהתעלותן**.

כלומר, כל לימוד בבנין אב צריך להחזיר אותנו אל מקורו הראשוני, גם החידושים שבהם. וכך בעבד כנעני, שיוצא בשן ועין, יש לחזור לאורות המקוריים, לבנין האב- אבי כנען! ועל ידו נלמד איך מתעלות אותם הנשמות כמו שמבאר הרב קוק על סוד בנין האב.

[נראה לענ"ד מפני שסוגיא זו דנה יותר בתיקון העבד הכנעני, אזי היא נמצאת מחוץ ל"תנא דידן", כלומר יותר מתאים שתכתב בברייתא- שהיא משנה **חיצונית** (כנען מחוץ לעמ"י)].